

ANAR'IN HİKÂYELERİNDE KELİME GRUPLARI

Khatira ISMAYILOVA*

Özet

Bu çalışmada Anar'ın yazmış olduğu hikâyeleri, kelime grupları açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Anar'ın eserlerinden hareketle Türkiye Türkçesinin gramer çerçevesinde kelime gruplarının özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmada kelime grupları ile ilgili önceden yazılan eserler temel çerçeve olarak kabul edilmiştir. Farklı kaynaklar ve eserlerden örnekler de değerlendirilerek bir sınıflama yapılmış ve yazarın üslubunu daha derinden anlamak amacıyla, belirli bölümlerde Azerbaycan Türkçesinin gramer yapısı ile karşılaştırılmıştır.

Çalışma Anar'ın hayatı ve edebi kişiliği ve kelime grupları bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci kısmında Anar ve hayatı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Türkçenin kelime grupları ile ilgili yazılan kaynak eserler, makale ve tezlerden hareketle, kelime grupları ve onların yapısını ortaya konmuş ve bu durumlar Hikâyelerden seçilen örneklerle somutlaştırılmıştır. Çalışmada toplam on bir Hikâye incelenmiştir. Her örnek cümlenin karşısında yer aldığı hikâyenin adı, aynı zamanda cümlelerin Türkçe karşılıkları da verilmiştir. Son olarak incelemelerden elde edilen sonuçlar ve kaynaklara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anar, Azerbaycan edebiyatı, kelime grupları.

WORD GROUPS IN ANAR'S STORIES

Abstract

In this paper are evaluated the word groups in Anar's stories. The main purpose of the article is to study and reveal the evolution of word groups characteristics from Anar's writings in the grammar structure of Turkey's Turkish. The previously made works are accepted as basic frameworks for the aforementioned word groups. Samples from different sources and works of the author are evaluated, and in order to understand the style of the author more deeply is made a classification and in certain parts is compared with the grammatical structure of Azerbaijani Turkish.

* Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Dili, Yüksek Lisans öğrencisi,
khatira.ismayil1918@gmail.com

The article main parts are the life of Anar and his literary personality, and word groups. In the first part are given general information about Anar and his life. The evolution of word groups in the source writings, articles and theses; word groups and their structure are presented in the second part and these cases are concretized with selected examples from stories. Eleven stories are analysed in this article. For each sentence taken as an example from the Anar's stories also is given the Turkey's Turkish sentence. The sources and conclusions of the study are in the last part of the article.

Key words: Anar, Azerbaijani literature, word groups.

GİRİŞ

Zengin tarihe sahip olan Azerbaycan edebiyatı, XIX-XX. yüzyılda bölgenin Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi ile yeni döneme geçiş yaptı. Sovyetlerin etkisi sadece sosyal siyasi ve kültürel hayatı değil, edebiyatı da oldukça etkilemiştir. Bu dönem yazılan eserlerin geneli Batı'ya yönelik eserlerdir.

Sovyetleri kabullenmeyen edebiyatçılardan birçoğu idam ve sürgün ettirilirken, büyük bir kısmı çareyi yurt dışına kaçmakta gördüler. Bu isimlerden en önemlileri, Ferudun Bey Köçerli, Mikayil Müşfik, Hüseyin Cavit, Yusuf Çemenzeminli, Ahmet Cevat ve diğerleridir.

Edebi ve sosyal faaliyetlerine yurt dışında devam etmek zorunda kalanlardan ise, Almas Yıldırım, Samet Ağaoğlu, Ahmet Caferoğlu ve diğerleri önemli isimlerdir.

Her şeye rağmen mücadelesine devam eden, Resul Rıza, Cafer Cabbarlı, Samet Vurgun, İlyas Efendiyev ve diğerleri de dönemin en önemli isimlerindendir.

1960'lı yıllardan sonra SSCB'de ideolojik baskılarının azaltılması ve sosyo-kültürel sorunların daha sık gündemde olması sonucunda bu bölgelerde, özellikle Azerbaycan edebi sahalarında "Altmışlıncılar" diye bilinen, yeni genç yetenekler, mevcut siyasi yapının eleştirisine yönelik eserler yazmaya başladılar. Bu dönemin bilinen yazar ve şairleri, İsa Hüseyinov, Mehmet Araz, Sabir Ahmedov, Ekrem Eylisli, Elçin, Sabir Rüstemhanlı, Elekber Salahzade, Ferman Kerimzade ve diğerleridir.

Bu isimler arasında Azerbaycan edebiyatına büyük katkıları olan Anar Rızayev de yer almaktadır. Anar, eserlerinde toplumun iç dünyasına,

sıkıntılarına, mutluluklarının yanında mutsuzluklarına, vatan, millet ve bayrak gibi milli duygulara eserlerinde sıkça yer vermiştir. Anar'ın eserleri halk diline oldukça yakın üslupta yazılmıştır. Bu eserler herkesin başına gelebilecek sıradan olayları konu almaktadır.

Bu dönem yazılan eserlerinin en önemli özellikleri, “insan” faktörünün edebi çalışmalara esaslı şekilde yeniden dahil edilmesidir. Artık yazılan eserlerde ilgi kişiliğe, bireye, sıradan toplum üyelerinin manevi, psikolojik durumuna, derinliğine yönelikti.

Edebiyatta söz ve düşünce özgürlüğü, çoğulculuk, milli değerler, sosyal adalet uğruna başlamış bu hareket 1970-1990 senesine kadar devam ettirilerek, en nihayet, Azerbaycan'ın siyasi egemenlik, bağımsızlık elde etmesi ile kendi amacına ulaşmış oldu.

1. ANAR'IN HAYATI

14 Mart 1938'de Bakü'de dünyaya gelen Anar, Azerbaycan'ın en köklü ailelerinden ve XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önemli şairlerinden olan Resul Rıza ve Nigar Refibeyli'nin oğludur.

Dedesi IX. yüzyılın ortalarında Rus askerlerine karşı direnişlerinden sonra zindana atılan ve orada zehirlenerek öldürülen, Oğuz Türklerinin Bayat boyundan, Şahseven kavminden olan, köyün bilinen isimlerinden, İbrahim Mehmethan Bey'dir.

Resul Bey'in babası İbrahim Mehmethan Bey beş yıllık eğitiminin ardından Göyçay'da çevirmenlik yapmış ve çok zor şartlar altında yaşamını sürdürmüştür. Fakat Resul Bey beş yaşındayken İbrahim Bey vefat etmiş, Resul Rıza ve kardeşlerine Mehmet Hüseyin Rızayev bakmıştır. Bu nedenle Resul Bey'in soy ismi Mehmethanlı değil, Rızayev olarak bilinir.

Anne tarafından dedesi 1918 senesinde Gence'de ilk bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduktan sonra ilk Sağlık Bakanı olmuş Hudadat Bey Refibeyli (1878-1920) Azerbaycan'ın ilk yüksek eğitim almış cerrahıdır. 1903 yılından ömrünün sonuna kadar, on yedi yıl süresince Gence'de doktor olarak görev yapmıştı. Aynı zamanda kendisi, yerli halkın ısrarıyla Gence'de dokuz ay valilik görevinde de bulunmuştur. Kendisi gizli Ermeni örgütü tarafından hapse atılmış ve Bakü'de 1920 senesinde öldürülmüştür.

Resul Rıza ve Nigar Refibeyli'nin ilk karşılaşması 1931 senesine rastlar. Azerbaycan'ın en önemli isimlerinden olan iki şair kısa süre film stüdyosunda birlikte çalışmış, bunun ardından 1934 senesinde nişanlanırlar. Aynı sene Nigar Hanım Bubov Pedagoji Enstitüsü'nde eğitim almak için Moskova'ya gitmiştir. Sonradan Resul Bey, Nigar Hanım'ın peşinden Moskova'ya gitmiş, düğünleri Nigar Hanım'ın mezuniyeti, Resul Bey'in eğitimini yarıda bırakıp Bakü'ye dönmesinden sonra 1937 senesi 11 Şubat tarihinde gerçekleşmiştir. Rızayevler ailesinde ilk çocuk olan Anar'ın Fidan Rızayeva ve Terane Rızayeva isimli iki kız kardeşi vardır.

Kariyerinin zirvelerinde olan Anar (2004: 9), duygusal anlamda kendini, "Eğer şu an yoksa, insan yalnız geçmişle ve gelecekle yaşıyorsa, benim olan geçmiştir." şeklinde özetliyor. Böyle düşünmesinin asıl nedeni aslında yazarın anne ve babasının acı kaybını kabullenememesidir. Bu nedenle Anar (2004: 14), hayatını üç döneme ayırıyor: "Onların ömürleriyle geçen ömrüm, onların ölümleriyle geçen ömrüm, onlarsız geçen ömrüm."

Anar, edebi hayatı, politik çalışmaları ve başarılı kariyer sahibi bir insan olmasının yanı sıra hem de iyi bir eş ve aile babasıdır. O, Zemfira Seferova ile evlidir.

Anar ve Zemfira Hanım'ın Tural ve Günel isimli iki çocukları vardır.

1.1. Eğitimi

Seçkin bir kültür çerçevesinde büyüyen Anar, temel eğitimine 1945 senesinde Müzik Okulu'nda başlar ve 1955 senesinde bu okuldan gümüş madalyayla mezun olur.

Yükseköğretim seçiminde Anar, kendi özgür iradesiyle karar vermiştir. 1955 senesinde Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde Filoloji Fakültesi'ni kazanmış ve 1960 senesinde bu bölümden mezun olmuştur. Ortaokulda Azerbaycan Türkçesinde eğitim alan Anar'ın, üniversitede eğitim dili Rusça olmuştur. Mezun olduktan iki sene sonra 1962 senesinde Anar Moskova'ya "Yüksek Senaryo" kurslarında da eğitim almıştır.

1.2. Sosyal Siyasi Faaliyetleri

1960 senesinde üniversiteden mezun olan Anar, Nizami Müzesi'nde bilimsel araştırmacı görevinde işe başlamıştır. 1961-1962 yıllarında önce Devlet Radyo ve Televizyon Kurumu'nda editörlük yapmış, 1964 senesinde Kurumu'nun başına geçmiştir. Sinemacılar, Gazeteciler ve Tiyatrocular Birliği'nin de üyesi olan Anar, 1968 yılında "Gobustan" sanat dergisinin baş editörü görevinde yer almış ve buna yirmi sene devam etmiştir. 1976-1983 yılları arasında Azerbaycan Tiyatro Kurumu'nun başkan yardımcısı, 1983 yılından Asya ve Afrika ülkeleri ile Azerbaycan Cumhuriyeti Dayanışma Kurumu'nun Başkanı görevinde bulunmuştur. 1987 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu Genel Sekreteri seçilmiş, 1991'de yapılan 9. kongrede ise oybirliğiyle Yazarlar Birliği Başkanı görevine atanmıştır. 1987 yılında Azerbaycan SSCB'nin milletvekili seçilen Anar, 1989 yılında SSCB halk milletvekili, ve SSCB üyesi de seçilmiştir.

1987 yılında Karabağ meselesi ortaya çıktıktan sonra Yazarlar Birliği aktif tepkilerde bulunmuşlar. 1988 yılından itibaren Azerbaycan'ın en zor günlerinde Azerbaycan SSCB milletvekili, SSCB üyesi olan Anar, gerek Azerbaycan Parlamentosu'nda, gerekse de SSCB'nin Yüksek Meclisinde Karabağ sorunu ile ilgili defalarca konuşma yapmıştır.

Anar, 1995 ve 2000 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti Millet Meclisi üyesi olmuştur. 1993 senesinden Azerbaycan-Türkiye Dostluk Derneği Başkanı olan Anar, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Komisyonu'nun da üyesidir.

"Emektar Sanatçı" unvanını alan Anar Rızayev, profesördür. Nizami adına Edebiyat Enstitüsü, Nesimi adına Dilbilim Enstitüsü, Türkiye'de ve dünyanın çeşitli üniversitelerinde fahri doktordur.

1976 yılında "Devlet Sanatçısı" unvanı, 1980 yılında "Azerbaycan Devlet Ödüllünü almış, 1998 yılında Azerbaycan edebiyatının geliştirilmesinde özverilerinden dolayı "Onur" ve "İstiklal" madalyası ile ödüllendirilmiştir. 2012 yılında Türk Dünyasında "Yılın Edebiyatçısı", 2014 yılında Türk Dünyası Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı seçilen Anar, 2014 yılında BDT Ülkeleri Parlamenterler Meclisi tarafından "Aytmatov Ödülü" ile de ödüllendirilmiştir.

1.3. Edebi Kişiliği

Anar edebi-sanatsal hayatını sosyal-siyasi etkinlikleriyle aynı anda yürüte bilen ve onlar arasında başarılı bağlantılar yapan, ender insanlardandır. Edebi faaliyetlerine çok genç yaşlarda başlayan yazarın ilk yazıları “Amerika Hayatını Anlatan Piyes” ve “İki Deniz” hikâyeleridir. Kendisinin ilk matbu eserleri 1960 senesinde “Azerbaycan” dergisinin Aralık sayısında yayımlanan “Geçen Yılın Son Gecesi” ve “Bayram Hasretinde” hikâyeleridir. Yine “Bayram Hasretinde” isimli ilk kitabı 1963 yılında Bakü’de yayımlanmıştır.

Anar’ın Azerbaycan dilinde ve başka dillerde yayımlanan 120’den fazla Hikâye, dram, deneme, şiir ve sanat-biyografik kitapları vardır. Anar, “Yağmurlu Gece”, “İki Deniz”, “Taksi ve Vakit”, “Bayram Hasretinde”, “Gönlümüzün Gecesi”, “Sabah Biz Ayık Olacağız”, “Hikâye”, “Askılıkta Çalışan Kadının Sohpeti”, “Geçen Yılın Son Gecesi”, “Dağınık Sayfalar”, “Alfabe”, “Sayların Sergüzeşti”, “58. Yılın Üç Sandık Hikâyesi”, “Nisbet Nezeriyyesi”, “İztırabın Vicdanı”, “Yüreğim Acıyor”, “Dört Çahar”, “Dağ Dağla Karşılaşmaz”, “Yağmur Dindi”, “Karagile”, “Gece Yarısında Hadise”, “Şeref”, “Ben, Sen, O ve Telefon”, “Gürcü Soy İsmi”, “Dante’nin Jübilesi”, “Karavelli”, “Adamın Adamı”, “Şehrin Yaz Günleri”, “Sahra Rüyaları”, “Sizi İçin Geldim”, “Tehmine ve Zaur”, “Telefon Geceleri” gibi pek çok önemli eserlerin de yazarıdır.

Aynı zamanda Anar, Haydar Aliyev’e ithaf edilmiş “Unutulmaz Görüşler” kitabının, Nazım Hikmet’i anlatan Azerbaycan ve Türkiye’de yayımlanan “Kerem Gibi” belgesel romanının, anne ve babasının acı kaybı üzerine yazmış olduğu “Sizsiz” hatıra romanının, Enver Mehmedhanlı’ya ithaf olunan “Hayatım Ağrıyor” hatıra piyesinin, Resul Rıza’nın edebi hayatına ithaf ettiği “Mücadele Bugün de Var” kitaplarının da yazarıdır.

O, Türkiye, İran, Irak, Fransa ve ABD seferlerini anlatan “Gezmeye Gurbet Ülke”, “Fransa Mayısı”, “Dört Ay Türkiye’de”, “Gurbet Benim İçimde”, “Hazar’dan, Hazar’a”, “Tebriz Yolları Dolambaçlı”, “Turna Yolu” hatıratlarını kaleme almış, yine Azerbaycan’ın farklı bölgelerini anlatan “Eski Gence, Yeni Gence”, “Karabağ Şikestesı”, “Nahcivan Desenleri”, “Şeki Eğlencesi” isimli yol yazılarını da okurlarıyla buluşturmuştur.

“Çok iyi bir kültür muhitinde yetişen Anar, Azerbaycan Türk Edebiyatını olduğu kadar, Rus ve Batı Edebiyatlarını da tanıma fırsatını bulmuştur. Eserlerinde Azerbaycan Türkünün hayatından kesitler veren yazar, geniş edebi kültürü sayesinde, milli olandan beşeri olana ulaşmayı başarmıştır. İnsan problemini ustalıkla işlemiş, günümüz insanının iç dünyasını başarıyla tahlil etmiştir.” (Özkan, 2005: 8).

Edebi yazarlığı dışında Anar, dünyaca bilinen V. Şekspir’in “Fırtına” piyesini, A. Blok’un, V. Mayakovski’nin, S. Yesenin’in ve B. Pasternak’ın şiirlerini, bunlar dışında Rus ve dünya şairlerinin eserlerinin Azerbaycan diline tercüme etmiştir.

Anar eserlerini Azerbaycan dilinde yazar, fakat bazı eserlerini Rusça kaleme almış, bazılarını ise bizzat kendisi Rus diline çevirmiştir. Anar’ın “Noçme mısı” (Gece Düşünceleri), “Pravo Na Jizn” (Yaşam Hakkı) ve pek çok deneme yazıları ve makaleleri Rusça yazılmıştır. “Kontakt” (İletişim) piyesi, “Ben, Sen, O ve Telefon” hikâyesi, “Şehrin Yaz Günleri” ve “Sahra Rüyalari” Azerbaycan dilinden Rusçaya kendisinin çevirdiği eserleridir.

“Anar’ın eserlerinin bir kısmında olay örgüsü çok karmaşık ve olağan dışı değildir. Onun yarattığı tipler ve karakterler, öylesine sıradan ve gerçek hayatta karşılaşılabilecek türden sade insanlardır. Ancak eserlerindeki anlatım tarzı, dili kullanışı, ruhi tahlillerde yakaladığı derinlik ve tasvirlerdeki üstün başarısı, onun eserlerini olağanüstü güzelliklere taşıyor.” (Özkan, 2005: 9).

Yazarlığı, şairliği gibi, Anar’ın Azerbaycan sinemasında da önemli isimlerdendir. Yazarın senaryo yazarlığını yaptığı ve yönettiği “Toprak, Deniz, Ateş, Sema”, “Gün Geçti”, “Dede Korkut”, “Dante’nin Jübilesi”, “Üzeyir Ömrü”, “Geçen Yılın Son Gecesi”, “Hüzün Penceresi”, “Sınav”, “İletişim”, “Tehmine”, “Otel Odası”, “Cavit Ömrü” gibi on iki sinema filmi vardır.

2. KELİME GRUPLARI

Ergin, (1989: 353) “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde kelime grubunu, “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve imlasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir” şeklinde tanımlamıştır.

Anar'ın eserlerinde kelime grupları aşağıdaki alt başlıklar altında incelenmiş ve örneklendirilmiştir:

2.1. İsim Tamlaması

“Bir adın bir başka adla ilişkilendirildiği söz öbeğidir.” (Karaağaç, 2012: 486). Anar'ın eserlerinde Türkçe kurallarla yapılan isim tamlamalarıyla ilgili oldukça fazla örneğe rastlanmıştır. Bu türdeki isim tamlamaları üç grupta incelenebilir. Bunlar:

1. İyelik grubu
2. Belirtili isim tamlaması
3. Belirtisiz isim tamlaması

Türkiye Türkçesinden farklı olarak, Azerbaycan Türkçesinde isim tamlamalarının tasnifi oldukça farklıdır. Şöyle ki Azerbaycan Türkçesinde, “*ismi birləşmələr*” diye adlandırılan isim tamlamaları:

- 1) Təyini söz birləşmələri
- 2) Qeyri-təyini ismi birləşmələr, diye ikiye ayrılmaktadır.

“Təyini söz birləşmələri”, “1.növ təyini söz birləşmələri”, “2.növ təyini söz birləşmələri”, “3.növ təyini söz birləşmələri” (Abdullayeva, 2013: 246) şeklinde tasnif edilmiştir. Bunlardan “1.növ təyini söz birləşmələri”nin yapısı, Türkiye Türkçesinde sıfat tamlamalarına, “2.növ təyini söz birləşmələri”nin yapısı, belirtisiz isim tamlamalarına, “3.növ təyini söz birləşmələri”nin yapısı, belirtili isim tamlamalarına denk gelirken, “qeyri-təyini ismi birləşmələri”, isnat gruplarına denk gelmektedir. Türkiye Türkçesinde bulunan iyelik gurubu, Azerbaycan Türkçesinde “3.növ təyini söz birləşmələri”nin içinde değerlendirilmektedir.

Hikâyelerden seçilen örneklerden bazıları şu şekildedir:

O, cavab vermədi və mən təyyarə uğultusunu eşitdim. (Bən, Sen, O ve Telefon) (O cevap vermedi ve ben uçak gürültüsünü duydum.)

Ömrünün on dörd ilini məhbəsdə keçirmişdi. (Karagile) (Hayatının on dört yılını hapisanede geçirmişti.)

Mən də evimin kimsəsizliyində bu verilişə baxacağam. (Taksi ve Vakit) (Ben de evimin kimsesizliğinde bu programı izlerim.)

Mazan maşından düşdü ki, yük yerini açsın, ancaq oğlan çamadanı ora qoymaq istəmədi.(Gece Yarısında Hadisə) (Mazan bagajı açmaq için arabadan indi, fakat çocuk bavulunu oraya bırakmak istemedi.)

Mənim atam çoxdan o dünyaya, mələklərə salam aparıb. (Dante'nin Jübilesi) (Benim babam çoktan diğer dünyaya, meleklerle selam götürmüş.)

Orada, onların içində mən nə qədər yad görünəcəyəm. (Taksi ve Vakit) (Orada, onların arasında ben ne kadar da yabancı görünecektim, kim bilir.) (Özkan, 2005: 115).

2.2. Sıfat tamlaması

“Sıfat tamlaması, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime gruplarıdır. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir.” (Ergin, 2002:380) . Sıfat tamlamasını oluşturan isim asıl, sıfat ise yardımcı unsurdur.

Bu səs nə qədər də tanış idi.(Hikâye) (Bu ne kadar da tanıdık bir sestti.)

Bəli, ay keçər, il dolanar, bir gün gələr və bu gün nə isə olar. (İki Deniz) (Evet, ay geçer, yıl dolanır, bir gün gelir ve o gün birşeyler gerçekleşir.)

Orada o, “balaca” rəis idisə, burada ən “böyük”, baş rəis idi. (Şeref) (Orada o küçük patron olmuş olsa da burada en büyük patrondu.)

Qırx dəqiqədən sonra Siyavuş papiros yandırır ayağa durdu. (Dante'nin Jübilesi) (Kırk dakika sonra Siyavuş sigarasını yakıp, ayağa kalktı.)

Bu səs nə qədər tanış idi. (Hikâye) (Bu ne kadar da tanıdık bir sestti.)

Onlar ağıllı, sağlam, atəşli, gözəl gənclər idi. (Taksi ve Vakit) (Onlar akıllı, sağlm, ateşli ve güzel gençlerdi.) (Özkan, 2005: 116)

2.3. Tekrar grubu

Her bir unsurunun kendi vurgusunu taşıdığı ve cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevinde bulunan tekrar grupları, “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur” (Karahan, 2012: 60).

Türkiye Türkçesinden farklı olarak, Azerbaycan Türkçesinde tekrar grupları, kelime gruplarının içinde değerlendirilmez. Dilimizde

tekrar grubu diye ele aldığımız söz öbekleri, Azerbaycan Türkçesinde taraflar arasında “-“ işareti kullanılarak yazılır ve dolayısıyla, birleşik isim, sıfat, zarf ve b. şekilde ele alınır.

Hikâyelerde aynen, eş anlamlı, zıt anlamlı ve ilaveli tekrarlar tespit edilmiştir:

Tofiq tez-tez telefonla danışır, hərdənbir mətbəxə, anasının yanına gəlirdi. (Geçen Yılın Son Gecesi) (Tofiq sık sık telefonla konuşuyor, ara sıra mutfağa, annesinin yanına geliyordu.)

Getsə açıq-aşkar gedəcək. (Hikâye) (Giderse besbelli gidecek.)

Biz gediş-gəlişi azalmış, adamları seyrəlmiş küçələrlə keçirdik və mən ondan soruşdum: (Ben, Sen, O Ve Telefon) (Biz gidiş gelişi, kalabalıklığı azalmış sokaklardan geçiyorduk ve ben ona sordum:)

Gördüyü nədir, sənün sir-sifətin. (Dante'nin Jübilesi) (Gördüğü de ne, senin yüzün gözün.)

Boylu-buxunlu, göyçək oğlan idi. (Dante'nin Jübilesi) (Boylu poslu, yakışıklı delikanlıydı.) (Özkan, 2005: 32).

2.4. Unvan grubu

“Unvan grubu, bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime gruplarıdır.” (Ergin, 2002: 389). Unvan grubunu birleşik isim gruplarından ayıran temel fark, şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık isminin ise sonra gelmesidir. Unsurlar ek almadan birleşerek oluşan bu kelime grubunun vurgusu birinci ögenin üzerinde bulunur.

Unvan grubunda bu Türkiye Türkçesinden farklı olarak, Azerbaycan Türkçesinde unvan bildiren kelimeler küçük harfle yazılır.

Aydının anası Rüksarə xanım o biri otaqdadır. (Yarın Biz Ayık Olacağız) (Aydın'ın annesi Ruxsare Hanım diğer odada.)

Dilşad xala Fatma xala ilə bərkdən danışmağa başladı. (Bayram Hasretinde) (Dilşat Teyze, Fatma teyze ile yüksek sesle konuşmaya başladı.)

Dedim Feyzulla dayı çox utancaq kişidir. (Dante'nin Jübilesi) (Feyzulla Dayı'nın çok çekingen bir adam olduğunu söyledim.)

2.5. Edat Grubu

Bu kelime grubu, “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.” (Karahana, 2012: 62). Hiçbir hal ek almadan kurulan edat grupları eserlerde “kimi (gibi), üçün, ilə, deyə, qədər, barədə” edatlarıyla, ilgi hali eki alarak kurulan edat grupları “kimi (gibi), üçün, ilə, haqqında” edatlarıyla, yönelme hali ekiyle kurulan edat grupları “doğru, görə, tərəf, qədər, qarşı, sarı (taraf), aid” gibi edatlarla, ayrılma hali ile kurulan edat gurupları ise “əvvəl, qabaq, sonra, bəri, başqa, ötrü,” edatlarıyla kurulmuştur.

Səndən başqa bu cahanda şair yoxdur.(İyi Padişah’ın Masalı) (Senin dışında bu cihanda şair yok.)

Amma Vüsal indi dəniz bağına tərəf dönmür.(Hikâye) (Ama şimdi Vüsal, yazlığa taraf dönmüyor.)

Biz onun haqqında heç bir şey bilmirik.(Hikâye) (Biz onunla ilgili hiç bir şey bilmiyoruz.)

Axı tanışlıq üçün vaxt bir az gecdir.(Ben, Sen, O Ve Telefon) (Ama tanışmak için çok geç bi zaman.)

2.6. Bağlama Grubu

Ergin’e (2002, 379) göre, “Bağlama grubu sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime grubudur.”

Karaağaç (2012: 478) ise bağlama grubunu, “Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla ad ögesinin veya cümlenin oluşturduğu söz öbeğidir. Sıralama söz öbekleri de denen bu öbeklerde, ögeler asıl ve yardımcı olarak ayrılmaz.” şeklinde tanımlamıştır.

Hikâyelerde geçen bağlama gruplarından bazıları aşağıdaki gibidir:

Mən dəhlizi və mərtəbəni bilirdim, amma mənzil qapısını tanımırdım. (Ben, Sen, O Ve Telefon) (Ben koridoru ve katı biliyordum, fakat kapı numarasını bilmiyordum.)

Gülərə ilə Süleymanın uşaqlarının adı Vaqif idi. (Geçen Yılın Son Gecesi) (Gülare ile Süleyman’ın çocuklarının ismi Vagif idi.)

Nə küçəni, nə gecəni, nə evləri, nə adamları, nə də ki, yağışı. (Taksi ve Vakit) (Ne sokağı, ne geceyi, ne evleri, ne insanları, ne de ki, yağmuru.)

2.7. Birleşik İsim Grubu

“Bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen, birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Birleşik isim vurgusu olan bir gruptur. Bu vurgu daima son isimde bulunur. İkili isimlerde ikinci isimlerin, üçlülerde üçlü isimlerin vurgusu kuvvetlenerek grubun vurgusu olur” (Ergin, 1993:385).

Birdən mənim yadıma Knyaz Andrey düşür. (Yarın Biz Ayık Olacağız) (Aniden aklıma Knyaz Andrey geliyor.)

Ayrı-ayrı sözləri seçmək olurdu. “Buzovnaneft... Fərhad Məmmədov... (Hikâye) (Tek tek kelimeler anlaşılıyordu. “Bzovnaneft... Fərhad Məmmədov...”)

Mazan Əliyev təşəkkür etdi və maşını işə saldı. (Gece Yarısında Hadise) (Mazan Əliyev teşekkür etti ve arabayı çalıştırdı.)

2.8. Birleşik Fiil Grubu

“Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir isim veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır.” (Ergin, 2002: 386). Bu kelime gruplarında asıl öge önce, yardımcı öge sonra gelmektedir.

2.8.1. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller

Fiille yapılan birleşik fiillerde de, asıl öge başta bulunmaktadır. Bu kelime grubunda vurgu asıl ögenin, fiilin üzerindedir.

Eserlerde tarafları bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiillerin sayısı çok fazla olmayıp, örneklerden bazıları şu şekildedir:

Heç nə demədim, heç nə deyə bilmədim. (Taksi ve Vakit) (Hiçbir şey söylemedim, söyleyemedim.)

Həmü şer yaza bilər, həmü şer yazmalıdır və həmü şer yazacaq. (İyi Padişah'ın Masalı) (Herkes şiir yaza bilir, herkes şiir yazmalı ve herkes şiir yazacak.)

Mən telefon haqqında bir neçə kəlimə demək istəyirəm. (Ben, Sen, O Ve Telefon) (Ben telefonla ilgili bir kaç şey söylemek istiyorum.)

2.8.2. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller

Eserlerde geçen bir isim unsuru ile bir fiil unsurunun birleşmesiyle oluşan birleşik fiil gruplarına örneklerden bazıları şu şekildedir:

Onda kölgə yox olurdu. (Taksi ve Vakit) (O zaman gölge yok oluyordu.)

Bütün təkliflər qəbul olundu. (İyi Padişah'ın Masalı) (Bütün teklifler kabul edildi.)

Gəl mənə kömək elə. (Geçen Yılın Son Gecesi) (Gel bana yardım et.)

2.9. Fiil Grupları

Grubun esas unsuru fiil isimleridir ve bu fiil isimleri sonda bulunarak kendilerinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte fiil grubunu meydana getirir. Hikâyelerde geçen fiil gruplarından bazıları şu şekildedir:

Axı sən də bir vaxt dahi olmaq istəyirdin, yadında? (Yarın Biz Ayık Olacağız) (Ama sen de bir zamanlar dahi olmak istiyordun, hatırlıyor musun?)

Nərgiz vaxtilə mənim ötürdüyüm qadın deyil. (Taksi ve Vakit-57) (Nərgiz bir zamanlar benim yolcu ettiğim kadın değil.)

Feyzulla dili-dodağı əsə-əsə... (Dante'nin Jübilesi) (Feyzulla dili dudağı titreye titreye:)

SONUÇ

Azərbaycan edebiyatının en önemli isimlerinden olan Anar, çok erken yaşlarda edebi faaliyetlere başlasa da, 1960 senesinde "Azerbaycan" dergisinin Aralık sayısında yayımlanan "Geçen Yılın Son Gecesi" ve "Bayram Hasretinde" isimli Hikâyeleriyle toplumda yazar gibi tanınmaya başlamıştır.

Onun eserlerini o döneme kadar yazılmış eserlerden farklı kılan unsurlar, milli kimliğin, toplumun en temel sorunlarının, mevcut rejime karşıt görüşleridir. Yazarın henüz üniversite mezunu olmadığı ve yaşının çok genç olmasına rağmen pek çok dilciler, yazarlar tarafından eleştirilmesinin nedenleri de bunlar idi.

Yazarın eserleri halk diline oldukça yakın ve kolaylıkla anlaşılabilir üslupta yazılmıştır. Mevcut rejime rağmen özellikle Rusça kelimelerin kullanımından kaçınıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz mümkündür. Alınma kelimelere çoğunlukla karşılıklı konuşmalarda rastlanmaktadır.

Anar'ın hikâyelerinde kelime grupları incelemeği amaçladığımız bu çalışmada elde edilen sonuçlar, şu şekildedir:

1. Azerbaycan edebiyatının bilinen isimlerinden olan Anar'ın eserleri, özellikle hikâyeleri ile ilgili Türkiye'de sentaks açısından hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada yazarın hem hayatı ile edebi kişiliğine dair bilgiler verilmiştir, hem de seçilen eserlerin sentaks özellikleri belirlenmiştir.
2. Yazarın eserleri halk diline oldukça yakın bir dilde yazılmıştır. Bu özellik incelemede ele alınan konu başlıklarına örneklerin bulunmasına olanak sağlamaktadır.
3. İncelenen eserlerde isim tamlamasına sık sık rastlanmaktadır.
4. Diğer kelime gruplarından birleşik fiil grubunun kullanımı daha yaygındır. Özellikle isim unsuru ile yapılan birleşik fiil gruplarına oldukça sık rastlanmaktadır. Bu eserlerin yazıldığı dilin gramer yapısından kaynaklanıyor.
5. Tekrar gruplarından aynen tekrarların kullanımı daha yaygındır. İlaveli tekrarlar karşılıklı konuşmalarda daha yaygın görülmektedir.
6. Unvan grubunun kullanımı çok fazla yaygın değildir. "Dante'nin Jübilesi" piyesi ve "Gece Yarısında Hadise" eseri bu kelime grubuna daha fazla örnekler içermektedir. Bunun nedeni bu eserlerin konu içeriklerinin diğer eserlerle kıyasta daha fazla karakter bulundurmasıdır.
7. Hiçbir hal ek almadan kurulan edat grupları eserlerde "kimi (gibi), üçün, ilə, deyə, qədər, bərdə" edatlarıyla kurulmuştur.
8. Yönelme hali ekiyle kurulan edat grupları "doğru, görə, tərəf, qədər, qarşı, sarı (taraf), aid" gibi edatlarla kurulmuştur.
9. Ayrılma hali ile kurulan edat gurupları eserlerde "əvvəl, qabaq, sonra, bəri, başqa, , ötrü," edatlarıyla kurulmuştur.

10. İncelenen eserlerde bağlama grupları “və”, “ilə”, “gah... gah...”, “nə...nə...”, “həm...həm də...”, “yaxud da...” , “ya... ya da...” , “o cümlədən” bağlaçlarıyla kurulmuştur. Bu bağlaçların Azərbaycan Türkçesinde kullanımı oldukça yaygındır.
11. Eserlerde geçen isim-fiil grupları Azərbaycan Türkçesinin gramer yapısından kaynaklanan nedenlerle sadece “-maq/-mək” ekleriyle yapılmıştır.
12. Anar’ın eserlerinde sıfat fiillerin “-an/-ən, -malı/-məli, -dıq⁴, -mı⁴, -acaq/əcək,” ekleriyle yapıldıkları görülmektedir.
13. Zarf-fiil grubu her iki lehçede de bulunan “-a/ə, -araq/-ərək, -madan/-mədən, -dı⁴qca” zarf-fiil ekleri ve Azərbaycan Türkçesinde bulunan “ -ıb⁴, -anda/-əndə, -arkən/-ərən, , ” gibi zarf-fiil ekleri getirilerek kurulmuştur

KAYNAKÇA

- EMRAHOĞLU, A. (2003), *ANAR. Eserler I. Cilt*, Nurlan Yay. Bakü.
- EMRAHOĞLU, A. (2004), *ANAR. Eserler III. Cilt*, Nurlan Yay. Bakü.
- EMRAHOĞLU, A. (2006), *ANAR. Eserler VI. Cilt*, Nurlan Yay. Bakü.
- ÖZKAN F. (2005), *Anar'dan Seçme Öyküler*. Kültür Sanat Yay. İstanbul.
- AKSAN, D.(1995), *Her Yönüyle Dil*. TDK Yay. Ankara.
- ERGİN, M. (2002), *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yay. İstanbul.
- BANGUOĞLU, T. (2000), *Türkçenin Grameri*. TDK Yay. Ankara.
- KARAHAN, L. (2012), *Türkçede Söz Dizimi*. Akçağ Yay. Ankara.
- BİLGEGİL, K. (2009), *Türkçe Dilbilgis*. Salkımsöğüt Yay. İstanbul.
- KARAAĞAÇ, G. (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*. Akçağ Yay. İstanbul.
- ABDULLAYEVA, G. (2013), *Müasir Azərbaycan Dili*. Elm və Təhsil Yay. Bakü.
- ABDULLAYEV, Ə. (2007) *Müasir Azərbaycan Dili*. IV. Cilt. Şərq- Qərb Yay. Bakü
- ADİLOV, M. (2010) *Müasir Azərbaycan Dilinde Sintaktik Tekrarlar*. Elm Yay. Bakü.
- AĞAYEV, M. (1988) *Azərbaycan Sovet Edebiyatı: Ali Mektebblər Üçün Derslik*. Maarif Yay. Bakü.
- ADIGÖZEL, S.(2007), *Azərbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*. Fenomen Yay. Erzurum.